

מהרש"א ז"ל שהיו אב ובנו א"כ קמצא ודאי היה יודע שיש שנאה ומריבה בין בעל הבית ובין בנו בר קמצא, והיה חייב לעשות שלום ביניהם מעיקרא וכיון דלא עשה שלום ביניהם נסתבך דבר זה, ולכן נקרא על שמו גם כן. ותנה בודאי הא דלא פירש רש"י ז"ל כפירוש מהרש"א, שהיו אב ובנו, היינו משום דאי הוה הכי הוה ליה לממר אקמצא ובריה חרוב ירושלים. [2] ועוד נ"ל בס"ד כונת הש"ס במה שאמר אקמצא ובר קמצא, היינו רצונו לומר בשביל שלא דקדק השומע להבין ולשים לבו, בשינוי שיש בין תיבת קמצא ובין תיבת בר קמצא, נסתבך חרוב ירושלים, וכונת בעל המאמר בזה ללמדנו, שצריך האדם לדקדק בלשונו היטב, כמו שאמרו חכמים הזהירו בדבריהם, וכן השומע גם כן צריך לתת לב על הדברים שישמע, כי לפעמים בשביל תיבה קטנה שלא שם לבו עליה יצא מזה חרוב, דתא חזי בשביל הפרש קטן שיש בין מאמר קמצא לבין מאמר בר קמצא, שלא דקדק השומע היטב, חרבה ירושלים:

5. גליוני מנחת חן

תירץ אחר שמעתי מהרב הגאון ר' קאפל רייך רב כבודאפעסט בשם זקנו ר' קאפל חריף, דבאמת היה גם קמצא אשם בדבר, וכך היה המעשה, כשבא השמש לבר קמצא להזמינו לסעודה, היה לו לפלא, מה ראה לקרוא אליו את שונאו, וחשב בלבו או שטעה השליח ותחת לקרוא את קמצא קרא אותו, או ששלח באמת אחריו ורוצה לפייסו ולעשות שלום אתו, ולא ידע מה לעשות, דאם באמת רוצה לעשות שלום אתו, אינו רשאי לדחותו, אבל הלא אפשר שהשליח טעה, ועלתה בלבו עצה טובה, דהיינו שילך ויביט בביתו דההוא גברא דרך החלון, אם יראה שם את קמצא, ש"מ דלא טעה השליח וקרא את שניהם, אבל אם לא יראה שם את קמצא, ידע בכיורו שטעה השליח, דהרי אי אפשר שלא הזמין את אוהבו, וכן היה, הביט דרך החלון וראה שם את קמצא, וממילא הוכרר לו שהשליח לא טעה, ונכנס, אבל עצתו לא עלתה לו, כי באמת השליח טעה ולא קרא כלל את קמצא, ובכ"ז הוא בא לסעודה מפני שחשב בעצמו שידיד הולך לסעודת חברו גם בלא הזמנה כדאמרי אינשי, ועי"ז נסתבך החורבן והקולר תלוי גם בצוארו של קמצא, כי לא היה לו לבוא בלי הזמנה, וכל האומר שידיד הולך לסעודתו של חברו גם בלי הזמנה אינו אלא טועה. (כ"כ בס' עיון מנחם).

6. דף על הדף גיטין דף נה עמוד ב

איתא בשם הרה"ק רבינו יצחק מורקא זצ"ל שהקשה אמאי קאמר אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים, בשלמא בר קמצא דהוא הלך והלשין, אלא קמצא מאי היא השייכות שלו לחטא זה.

אלא מכאן רואים, שחבר טוב צריך לבא אף בלי שיוזמינו אותו, ואילו הי' קמצא נוהג כן לא היתה יוצאת כל התקלה הגדולה הלזו. ולכך מזכירים אותו לגנאי, שגם הוא גרם לחורבן ירושלים ע"כ.

כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל השיב בענין זה בשם זקינו החידושי הרי"ם זצ"ל, דהנה גם בר קמצא חשב שמא טעה השליח וקרא אותו במקום קמצא, ע"כ חשב שיעשה לעצמו סימן, אם יראה בסעודה את קמצא, א"כ ודאי בעל הסעודה שלח לקרא גם לו כדי להתפייס, ואם לא יראה שם את קמצא ודאי קרא אותו בטעות במקום קמצא.

ADDENDUM

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

✓ **אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים.** הא דקבעו חז"ל ענין חורבן ביהמ"ק וירושלים

וגלות ישראל במס' גיטין, כתב הגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין (קדושת השבת מאמר ג) משום דענין גלות ישראל כמו גט, וכמש"כ (ישעיה נ-א) "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה", ונקבע בפרק הניזקין, כי החורבן אינו אלא נזיקין, וכמו שדרשו במס' ב"ק (ס:): עה"כ (משפטים כב-ה) "כי תצא אש", אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערת, אני הצייתי אש בציון כו' ואני עתיד לבנותה באש, כמשפט התורה בניזקין. וכבר הבאנו בשמו במס' כתובות (ק"ב, ד"ה אף א"י) שקבעו חז"ל אגדת מתן תורה במס' שבת, משום דבשבת נתנה התורה כדאיתא במס' שבת (פז:): דכו"ע בשבת ניתנה תורה לישראל, וכן הא דקבעו ענין ירדת המן במס' יומא, משום דביוה"כ ניזונים ממזון רוחני כירידת המן.

2. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נה/ב

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, קמצא לא עביד מידי, והוה ליה למימר אבר קמצא חרוב ירושלים, ע"ש...

3. מהרש"א על גיטין דף נה/ב

...ואמר דאזל אייתי ליה בר קמצא כו'. **אפשר שהיה זה אב ובנו וטעה השליח ביניהם** וגם בר קמצא דאתא גם אחר שידע שהוא שונאו שהיה סבור אחרי שאביו אוהבו ודאי מבקש גם אהבתו לעשות שלום עמו בזה שהוא הזמינו

• א"כ היה צ"ל 'אקמצא ובריה'

4. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נה/ב

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל, קמצא לא עביד מידי, והוה ליה למימר אבר קמצא חרוב ירושלים, ע"ש. [1] ונ"ל דכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא הדבר על שמו, והכא קים ליה לתלמודא, בעת שבא בר קמצא היה קמצא אוהבו של בעל הבית יושב, והיה בידו למנעו מן הדבר הזה שלא יוציאנו לבר קמצא מביתו, וכיון דלא מנעו, גם הוא נעשה שותף בנזק אשר נסתבך מחמת דבר זה, ולפי דעת

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים. אין הפירוש דבשכיל עבירה זו ח'ו נחרב הביהמ"ק, שהרי היו בה עבירות גדולות כמ"ש בנ"ך, אלא דמזה נתגלגל הסיבה והיה מה שהיה, ומצינו כזה בשבת (י: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשכיל משקל ב' סלעים מילת לכתונת פסים שעשה יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר ויורו אבותינו למצרים, וכתבו התוס' שם דגם בלא זה כבר נגזרה הדבר דכתיב (לך טו-יג) "ועבדום ועינו אותם ד' מאות שנה", אלא ע"ז נגרם הדבר, ולזה קאמר ר' יוחנן "אשרי אדם מפחד תמיד", שיהיה במעשיו שלא יבא מזה קלקול, ושלא יהא הוא הגורם לניזקין, ומצינו כזה בב"ק (סא: עה"כ) (משפטים כב-ה) "כי תצא אש ומצאה קוצים", שהוא הדליק ברשותו ולא נזהר עד שעבר האש ברשות אחרת, "ונאכל בגדיש... שלם ישלם המכעיר את הבערה".

11. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

אמר הוואל והווי תבי רבנן ולא מיחו, שמע מינה קא ניהא להו. נ"ל ודאי הם לא הרגישו בדבר זה שלא ראו דנקטיה בדידה ואפקיה, ורק זה חשב שראו ולא מיחו, ואפילו לפי דעת המדרש, יתכן ידעו שזה רוצה להוציא ולא גערו בו, אבל לא ראו דנקטיה בדידה ואפקיה:

12. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

שם שדר בידיה עגלא תלתא. נ"ל היה זה בהשגחה מן השמים, שלא שלחו עמו שה או שור אלא עגל. לרמזו להם עתה הגיע זמן חרבן בית המקדש וגלות ישראל, שיש בהם חלק מעון העגל, כמו שאמרו רז"ל [סנהדרין דף ק"ב ע"א] אין כל כך פקידה שאין בה מעון העגל, דכתיב וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, והא דשדא ביה מומא בניב שפתים, נ"ל גם זה היה בהשגחה לרמזו להם שהגיע זמן חרבן והגלות, שהיה בעבוד לשון הרע בדבר שפתים, ולמאן דאמר שעשה מום בעינים, רמזו להם שהגיע שליטת עשו הוא אדום, אשר קליפתו היא רע עין, בסוד והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש [בראשית ל"ג א']. כמנחן ר"ע ע"ו, ולכן כתב הרב מגלה עמקות ז"ל, הרוצה להרוג חזיר יסמא את עינו, וידוע כי חזיר הוא קליפת עשו, דכתיב [תהלים פ' י"ד] יכרסמנה חזיר מיער:

13. ספר יד דוד

דף גו, א. ואמר ר' אבהו לר' אבהו שפטיה, השואל בשו"ת הרשב"א, חקשה דאין אפשר לעשות זה להחליט ביום הנקרא דוק בעינו (שהוא קרום כמ"ש רש"י) ולפסוק בצת לגרוס, בהיס שבציו, או שלקח בחמת אחרת שחית בה מום זה דוק בעינו, ובלישון התורה נקרא דק, ע"ש. ולפי זה לא יקשה מה שהקשו התוספות בזבחים דף עו, ב ד"ה חכא בדוקין שבעין, למה דוקא ידיו מום במקום זה, דכיון שלקח בחמת אחרת לקחת כמו שצאצא באותו מום שהיה בה, ואפשר גמי לומר, דבתא פליגי, מ"ד בניב שפתים ספר, שאותו בחמת היתה שנתנה לו, כיון דאפשר בניב שפתים לחסול בה מום, אמנם למ"ד דוק הית, כיון דלא אפשר לעשות זה, לקח בחמת אחרת, והרשב"א מרסח, שחכמא היתה, וידוע היתה ליתו בה מום שפטיה ודלך הדוק, אע"כ רש"י בבכורות דף טו, א ד"ה [בדוקין שבעין]

אולם קמצא שהיה ידיו של בעל הסעודה הלך להסעודה אף שהשליח לא הגיע אליו להזמין אותו, וכאשר בא בר קמצא וראה את קמצא בסעודה, הבין מזה שבעל הסעודה הזמין גם אותו כדי להתפייס, ע"כ ישב לו בסעודה, ולולי שהיה קמצא הולך לסעודה בלי שהזמין אליה, היה מבין בר קמצא שהיתה כאן טעות, נסיים התדושי הרי"ם ואמר שמונה נראה שאין דרך ארץ שילך אדם לשמחת ידידו אם לא קראו אותו, שעי"ז נגרם חורבן ירושלים. עכ"ד.

עוד ציון הגרי"ד אלטר שליט"א בשם זקינו, האמרי אמת זצ"ל, דעפ"י מה דאי' דקמצא ובר קמצא היו אב ובנו, א"ש, דלא הי' צריך האב להיות רחם למאן דשונא לבריה ע"כ.

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

אזל אייתי ליה בר קמצא. איתא במדרש עה"כ (איכה ד-ב) "בני ציון היקרים", שלא הלכו לסעודה עד שנקרא ונשנה. ופי' כמתנות כהונה שמא טעה השליח, וכהא עובדא דבר קמצא. וכ"כ בסידור היעב"ץ (ה' מילה) דנקיי הדעת אין הולכין לסעודה אא"כ

קראו ושנו, ולפעמים מזדמן שקוראים בפהם ולבם בל עמם.

8. ספר יד דוד

יב| אקמצא ובר קמצא חרוב ירושלים - צ"ב מה אשם קמצא [שלא הזמין לסעודה ולא בא לסעודה] שחז"ל אימרים שגם בשבילו חרב ירושלים. המהר"ל [נצח ישראל פ"ה הובא בשפתי חיים ח"ג עמ' רעג] מבאר חטאו של קמצא, כי היה באותו דור שנאת חנם ומחלוקת, והיו רגילים לקחת חבר ולאחוב אותו ולשנוא האחרים, והחברות שהיתה בין בעל השמחה לבין קמצא היתה של פירוד ומחלוקת כלפי אחרים.

9. גליוני מנחת חן

גמ' ענותנותו של ר' זכרי' בן אבקילס החריבה את ביתנו. ואף דחורבן הבית כבר נגזר מקודם מן השמים, מ"מ הך עובדא גרם שיארע החורבן דוקא בתקופה הזאת, דע"י מעשה הזה נתקרב הדבר, כ"כ במהר"ם שיף.

והמהרש"א כתב, דעד עכשיו רק גלות נגזר עליהם בשביל העבירה דשנאת חנם, ואפשר שהבית לא הי' נחרב, שהי' המלכות חס עליה, אם היו מקריבין קרבנו, אבל עתה שלא נקרב קרבנו הי' כעסו על הביהמ"ק שאמר הקיסר שאין שום צורך בו, שהרי לא הקריבו קרבנו.

אלא תהיה על פי הסכמת הסנהדרין, שהם יתירו בדבר זה, ולכן אמרו לזה שילך וישאל מן הסנהדרין ועל פיהם יקום דבר, ודא עקא כי הוא יצא מן העזרה והעגל בידו, ומסרו ביד עבדי המלך שהיו ממתנים בחוץ באומרו שלא רצו להקריב, והם לקחו העגל וחזרו אצל המלך. ואף על פי שהיו אומרים להם תביאו העגל להקריבו לא היו שומעין אחר שכבר לא קבלו גזרת מלך בפעם ראשונה, שוב אין תקנה לדבר זה, ונמצא ענוה שלו, שלא רצה לדון דבר זה על פי סברתו, אלא על פי הסנהדרין, גרמה כל זה:

18. מהר"ץ חיות מסכת גיטין דף נו עמוד א

גמרא שדא ביה מומא בנים שפתיים ואמרי לה בדוקין שבעין. נ"ב ע' תשובת הרשב"א סי' שכ"ו אך אפשר להטיל מום בדוקין שבעין. ורצה השואל להגיה בריס שבעין או שהחליפה בבמה אחרת שהיתה לה דוק בעינה. וע' תשובת הרשב"א שם וע' מדרש קינות פסקא בני ציון היקרים שמה הגירסא דעשה כולם בעלי מומים והכהן הקריב אחרים תחתיהם ע"ש:

שם ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה ביתו. נ"ב לא ידעתי מה ענוה היתה בזה שלא הניח לקבל קרבנו ולא להורגו והיה לו להש"ס לומר צדקתו או חסידותו של רוב"א אבל לא לשון ענותנות. וע' רש"י שהרגיש בזה וכו' סבלנותו אכן באמת ענוה לחוד וסבלנות לחוד. אולם לפי הדין היה מותר להקריב בעל מום וקרוב בזה הענין שהיה סכנה לכלל ישראל עיין (יומא סט ע"א) דלבשו הכהנים בגדי כהונה שלא בשעת עבודה והיו לובשין שעטנן. מ"מ עת לעשות לה' הפרו תורתך וע' מג"א או"ח הל' לולב סי' תרנ"ו ס"ק ח' שכ' ג"כ ראה מש"ס כאן דמותר לעבור על לא תעשה מפני אימת המלכות ע"ש. והיינו מזה דחזינו דלא היה נכון בעיני חז"ל דרכו של רוב"א שאמר יאמרו בעלי מומים קרבים לגביה מזבח. מוכח שמן הדין היו מותרין מפני אימת מלכות. וכן אם היו הורגין את בר קמצא היו עושין ג"כ כדיון מפני שרדף אחר כלל ישראל והבא להורגך השכם להורגו. ואולם מפני גודל ענותנותו של רוב"א לא הרחיב בנפשו עת לעשות בזה הלכה למעשה וחשש שיחשדו אותו שעשה שלא כהלכה ולא החשיב עצמו לגדול ולקבוע בדעתו להיות עושה הלכה למעשה ולתלות בהוראת שעה. וחשש כי דובר נמסר רק לגדולי הדור. והוא אינו ראוי לזה לעשות גדולות שלא כמורה ולתלות כי עושה למען לגדור גדר ולעמוד בפרץ. ומפ"ז אמרו לשון ענותנותו היינו במה שלא רצה לעמוד על דעתו ואת היתה הסיבה לחורבן הבית. וע' מדרש קינות פסקא בני ציון היקרים נאמר שמה והיה שמה ר' זכריה בן אבקולס שהיה סיפק בידיהו למחות ולא מיהא היינו ג"כ על כוונת זו. שהיה בידו להורות הוראת שעה משום עת לעשות לה' הפרו תורתך:

19. ספר יד דוד

ביתנו - המהרצ"ח מקשה איזה ענוה היה כאן, והיה לגמ' לומר צדקתו או חסידותו ולא לשון ענותנות. ורש"י הרגיש בזה וביאר סבלנותו, וקשה דאין זה ענוה. וי"ל דשורש מדת הסבלנות נובעת ממדת הענוה.

14. ספר יד דוד

ענותנותו של ר' ז' בן אבקולס החריבה ביתו כיו. כתב המגן אברהם בהלכות לולב סימן תרנ"ו ס"ק ו', משמע קצת בגיטין, שמותר לעבור על לא תעשה מפני שלום מלכות. ונראה כוונתו, ממה שאמרו כאן, רבנן סברו לאקרובי משום שלום מלכות. ואי מתא לא ארי, דהא ר' זכרי' בן אבקולס לא הניחו להקריב, ומשמע דרבנן הודו לר' זכריה. ואין לומר דבאמת ר' זכריה סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות - המג"א [סימן תרנו - ח] כתב שיש ראייה מהגמ' שמותר לעבור על לא תעשה משום שלום מלכות. ונראה כוונתו משום שיש ל"ת להקריב קרבן בעל מום. והמהרצ"ח כתב שהכהנים היו עוברים על איסור כלאים, כיון שהיו לובשים כלאים שלא בזמן העבודה.

15. דבר יעקב מסכת גיטין דף נו עמוד א

[א] סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות - המג"א [סימן תרנו - ח] כתב שיש ראייה מהגמ' שמותר לעבור על לא תעשה משום שלום מלכות. ונראה כוונתו משום שיש ל"ת להקריב קרבן בעל מום. והמהרצ"ח כתב שהכהנים היו עוברים על איסור כלאים, כיון שהיו לובשים כלאים שלא בזמן העבודה.

הקוב"ה [סימן מט - ז] מקשה למה הוצרך ר' זכריה בן אבקולס לומר להם יאמרו בעלי מומין קרבינן [ויקריבו פעם אחרת], ולא אמר להם במקרה זה יש איסור להקריב בעלי מומין.

ומתיר הקוב"ה ע"ש שעכשיו היה מותר לעבור על הל"ת משום פיקוח נפש, ואמר להם שפיקוח נפש עושה שליכא כלל איסור במקרה זה, אבל יאמרו בעלי מומין קרבינן באופן שליכא פיקוח נפש, ואז יעברו איסור במקום שלא יהיה ההיתר של פיקוח נפש. ומקשה הקוב"ה ע"ש שגם האיסור הזה שגורם תקלה לדורות צריך להיות נדחה מפני פיקוח נפש.

16. ספר שערים מצויינים בהלכה

✓ **סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות.** כתב המג"א (סי' תרנו סק"ח) דמגמרא דהכא מוכח קצת דמותר לעבור על ל"ת מפני אימת מלכות. ובפמ"ג כתב דאין ראייה, דהכא מותר מפני שהיה סכ"ג. ובתשו' חתם סופר (חו"מ סי' קצד ד"ה אמנם) כתב, דבמקום שיש איבה ואיכא למיחש לסכנתא שאנחנו דרים ביניהם כו', מותר לחלל שבת, והחכם עיניו בראשו. וכבר הבאנו בשמ"ב ה' שבת (סי' עב סק"ב) בשם המהר"ק והמהרש"א והפנ"י והפמ"ג, דכל מלאכה שאנוסים אותו לעשות, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואסור רק מדרבנן, ועל יסוד זה כתבו הפוסקים זכות על היהודים אנשי הצבא דמחללים שבת להממשלה דזהו באונס.

17. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נו/א

שם ענותנותו של רבי זכריה. עיין פירוש רש"י ז"ל, ונראה דוחק, ונ"ל בס"ד, כי רבי זכריה היה מהן, ועומד בבית המקדש עם אחיו הכהנים, והיו הכהנים רוצים להקריב משום שלום מלכות, ורבי זכריה אמר יאמרו בעלי מומין קרבים על גבי מזבח, ולכן לא תהיה הוראה זו, דמשום שלום מלכות מותר על פי סברתינו.

לנער הטבלא אך ר' זכריה בן אבקולס יכול לסבול על שולחנו אסור לו לנער הטבלא וכעין זה יכול לסבול בר קמצא על שולחנו ע"כ אמר ר' יוסי ענותנותו של ר' זכריה וכו'.

23. דף על הדף גיטין דף נו עמוד א

בגמ': ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס התריבה את ביתו.

ומה עניינו לענוה? ואומרים בשם ר' העשיל זצ"ל לבאר, כי רבנן חלקו עליו וסברו כי זה פיקוח נפש, רק הוא אמר את דבריו הראשון ושוב לא אמרו כלום, כי סבר הוא שהוא קטן מכולם ומתחילין מן הצד, ובאמת היה גדול מכולם, ושוב לא יכלו לומר נגדו.

ובתוספתא (שבת פרק י"ז הלכה ד'): "ב"ה אומרים מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין, ב"ש אומרים וכו', זכריה בן אבקולס לא היה נוהג לא כדברי ב"ש ולא כדברי ב"ה, אלא נוטל ומשליך לאחר המטה, אמר רבי יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל". וצריך להבין השייכות בין שני הדברים? **וכנראה שלא תמיד צריך להחמיר, ומה שמחמיר לפעמים יסודו מחולשה שלא במקומה** (אין אנו אומרים ח"ו על ר' זכריה, רק באופן כללי). (ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פ"ר שלח)

24. ספר נפש החיים - שער א - פרק ד

וזאת תורת האדם כל איש ישראל אל יאמר בלבו ח"ו. כי מה אני ומה כחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעול' אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו. שכל פרטי מעשיו ודבוריו ומחשבותיו כל עת ורגע. לא אתאבדו ח"ו. ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו. שכל א' עולה שפי שרשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים בעלמות וצחצחות האורות העליונים. ובאמת כי האיש החכם ויבן את זאת לאמיתו. לכו יחיל בקרבו בחיל ורעה. בשמו על לבו על מעשיו אשר לא טובים ח"ו עד היכן המה מגיעים לקלקל ולהרוס בחטא קל ח"ו. הרבה יותר ממה שהחריב נ"ג וטיטוס. כי הלא נ"ג וטיטוס לא עשו במעשיה' שום פגם וקלקול כלל למעלה כי לא להם חלק ושורש בעולמות העליונים שיהיו יכולים לנגוע שם כלל במעשיהם. רק שבחטאינו נתמעט ותש כביכול כח גבורה של מעלה. את מקדש ה' טמאו כביכול המקדש העליון. וע"כ היה להם כח לנ"ג וטיטוס להחרוב המקדש של מטה המכוון נגד המקד' של מעלה כמו שארז"ל (איכ' רבתי) קמחא טחינא טחינת. הרי כי ענותניו החריבו נה מעלה עולמות עליונים הקדושים. והמה החריבו רק נה מטה, והוא שהתפלל דוד המע"ה יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות. ביקש שיחשב לו כאלו למעלה בשמי מרומים הרס. אבל באמת לא נגעו שם מעשיו כלל כנ"ל:

25. המאירי על מסכת גיטין דף נה/ב

לעולם יהא אדם עובר על מדותיו ולא יהא קפדן ואכזרי לשונאין ולא יקפח מדת המוסר לסיבת שנאה ונקמה דרך הערה אמרו אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה אקמצא ובא קמצא חרוב ירושלים על הדרך שסיפר בסוגיא זו ואתה למד ממנה שכל שהוא מוחזק להרביץ את המלכות על הצבור מותר להרגו וכמו שאמרו סבור למיקטליה כי הרי דלא ליזיל ונימא בי מלכא אמר להן ר' זכריה כו' ואמרו עליו ענותנותו של ר' זכריה החריבה את ביתו:

20. ספר שערים מצוינים בהלכה

א"ר יוחנן ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס

ופרש"י ענותנותיה סבלנותו שסבל את זה ולא הרגו. ותמה במהר"ץ חיות דענוה לחוד וסבלנות לחוד. ונעלם ממנו במחילת כ"ת דברי רש"י עה"כ (בעהלותך יב-ג) "והאיש משה עניו מאד", שפל וסבלן. והרי דאחד הם, דמי שהוא שפל בעצמו סובל אחרים אע"פ שאינן בדעה אחת.

ובילקוט הגרשוני מפרש בשם הגר"א דענין זה היה נוגע לדיני נפשות, וק"ל לדיני נפשות דמתחילין מן הצד [ע"י לקמן נט.]. ור' זכריה לרוב ענותנותו החזיק עצמו לקטן שבכולם, לכן התחיל ואמר יאמרו מטיל מום בקדשים

יהרג, וחביריו שידעו שהוא הגדול לא ענו על דבריו, משום דכתיב (משפטים כג-ב) "לא תענה על ריב", והיינו דענותנותו החריבה את ביתו.

21. פתח עינים על גיטין דף נ/א

אמר ר' יוחנן ענותנותו של ר' זכריה וכו'. בא להעיר עיקר גדול בעבודת ה' שצריך האדם לשקול בפלס כל אשר הוא עושה להיות צופה ומביט רואה את הגולד וכמ"ש פעמים שביטולה של תורה זוהי קיומה וזה יחד שהכל חלוי בו לשקול בשקל הקדש אשר יעשה האדם בכל ענינו בין במילי דעלמא בין במילי דשמיא צדיק יבחן הדרך הטוב והישר לשעתו ולעת"ל שלא תצא תקלה ח"ו וכיוצא וישים עיניו ולבו לשמים כי לא ימנע טוב להולכים בתמים יורנו בדרך יבחר. ובהא דקאמר ענותנותו של ר' זכריה רבני אשכנז פירשו דרך צחות ודרך דרש הבאתי דבריהם בספרי הקטן ראש דוד פרשת ויגש ע"ש. ובמדרש איכה יש איזה שינויים בהך עובדא ע"ש:

22. ספר חתם סופר על מסכת גיטין דף נ/א

ענותנותו של ר' זכריה וכו'. פירש"י סבלנותו. **בתוספתא פי"ז דמס' שבת ב"ש אומר מגביהים מעל השלחן עצמות וקליפות ובה"א מגבי' הטבלא כולה ומנורה ר' זכריה בן אבקולס לא היה עושה לא כבית שמאי ולא כבית הלל אלא נוטל ומשליך אחר המטה. אמר ר' יוסי ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס שרפה ההיכל ע"כ ע"ש. והוא תמוה.** גם לפרש פירש"י ענותנותו סבלנותו, נלע"ד הא דאמר ר' זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים חייב מיתה או יאמרו בעלי מום קרב לגבי מזבח, עיקר חששתו ה' מפני חילול ה' הלא ידעו כל עולם שאין קריבים בעלי מומין ואין המטיל מום חייב מיתה אלא ע"ז ישאו ויתנו מוזרת בלבנה בשרש ויסוד התחלת המעשה שאשמו שרשע זה ימסור למלכות ומהיכן צמח זה מדיחבו רבנן ולא מיחו ויהיה חילול ה' אצל ההדיוטים על חכמי ישראל ע"כ בא ר' זכריה ליד מדה זו, אמנם מי שיש לו מוח בקדקדו כי לא דבר קטן הוא לסבול זה כי **מסתמא בר קמצא רשע מעודו היה ויקרי ירושלים לא היו יושבים במסיבה אא"כ יודעים מי מיסב עמהם ויראה זה בעל הסעודה שהוציאו נמי מהאי טעמא כי א"א לסבול לסעוד בסעודה שמחה ורשע זה יושב כנגדו ואולי אלו לא הוציאו היו חכמי ישראל עומדים מהסעודה ויוצאים כי מי יכלו לסבול זה וא"כ אין כאן חילול ה'.** אך ר' זכריה בן אבקולס היה פכלל גדול והיה לו מעצר ברוחו לסבול על שולחנו כיוצא בזה **ע"כ חשב זה לחלול ה' מה ששתקו רבנן ולא מיחו.** והנה עיין בשבת קמ"א מגביהים מעל השולחן וריש פ' קמא דמס' ביצה ופני יהושע שם דטעמא דבית שמאי ובית הלל דבמונחים על השולחן היו גרף של רעי ע"כ מותר

ADDENDUM

משה שווערד

1. פנינים משולחן הגר"א [פרשת משפטים ע' קכב]

כג.ב. ולא תענה על רב.

"דיני נפשות מתחילין מן הצד וכו', אמר קרא לא תענה על ריב, לא תענה על רב" (סנהדרין לו, א). ומפרש רש"י "לא תענה על רב כתיב, בלא י", משמע לא תחלוק על מופלא של בית-דין. הלכך לא מתחילין מיניה, דלמא חזי ליה חובה ולא פלגינא עילויה. ומתחילין מן הצד, שישמע אחד דברי אחד מן המזכים ויסכים עמו".

[שמעתי בשם הגר"א מוילנא זצ"ל לבאר לפי זה, הא דאמר רבי יוחנן "ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו" (גיטין נו, א). ופירש רש"י "ענותנותו, סבלנותו, שסבל את זה ולא הרגו". ומקשים, היכן נתגלתה כאן ענותנותו.

אלא שר' זכריה בן אבקולס, מרוב ענותנותו, לא הכיר בעצמו שהוא הגדול שבדיינים, וסבר שהוא הקטן שבכולם. לזאת בראותו שהם, חבריו, סוברים לחוות דעתם איך לפסוק הדבר, והוא חשבם לגדולים ממנו, וכשיאמרו דעתם בראשונה, שוב אינו יכול לעבור על דבריהם ולחלוק עליהם, משום "לא תענה על רב", לזאת הקדים דבריו לדבריהם, וחיוה דעתו שלא יקריבו הקרבן, משום שלא יאמרו בעלי מומין קרבינן על גבי מזבח. [אולם כאשר באמת היה הוא הגדול שבדיינים, ולא יכלו הסנהדרין לחלוק על דבריו משום "לא תענה על רב", הסכימו לדבריו שלא להקריב. זהו שאמר ר' יוחנן "ענותנותו של ר' זכריה בן אבקולס", שלא הכיר ערכו הרם, "החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו".

(חקדמת שרית נטועות חיים, לראי"ד שור רב בזופראן, וילנא תרנ"ב)

עוד פ' שמעתי מהג"ר זעליג עפשטיין ראש ישיבת שער התורה, דלכא' קשא טובא. חדא מה זה שיך לענין עניות הא יש שאלה להלכה לפנינו אם מותר להקריב ככה"ג כע"מ למזבח, וכפרט אדרבה הא ר' זכרי' ה' חולק על כל חכמי ישראל שה' רוצין להקריב, וא"כ אדרבה ה' הוא מראה תקיפות נגד כולם. ועוד הא ה' שאלה של "פיקוח נפש" אם לא יקריבו, ולא רק פיקוח דייחיה, אלא פיקוח דרבים, והלא פיקוח דוחה כל התורה.

אכן הוא הדבר, ר' זכרי' ה' סובר דאין זה שאלה של פיקוח שהרי החורבן כבר מוחלטת לבא, שכבר התנבאו עליו כל הנביאים ירמי' ישעי', וא"כ כיון שהחורבן בלא"ה יבא, א"כ אין זה שאלה של פיקוח, וא"כ שוב נשאר החשבון דיאמרו בעל מום קרב למזבח.

אולם רבנן חלקו עליו, (מ'דארף נישט אפ פסקנ' דעם גורל פון כלל ישראל צום שלעכטן דו ר' זכרי' ביזט א מנהיג ישראל אפשר די נביאים האבן נישט גיקענט, אבער דו קענסט יא). וכבר פסק הרמב"ם דדברי נביא לטובה אין חוזר ממנה, אבל נבואה לרעה אפשר לחזור, וא"כ אפשר שיש בכוחך להרים קרן ישראל באופן שתוכל למנוע את חורבן כלל ישראל.

אולם ענותנותו של ר' זכרי' שלא ה' מאמין בעוצם כוחותיו וכבר פסק וחתם גורלם של כלל ישראל שעתידין ליחרב אותה ענוה היא היא שהחריבה את ביתינו. ועיין במסילת ישרים במשקל החסידות.

✓ שם סבור רבנן לקרובה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מוכח וכו', אמר ר' יוחנן ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליטנו מארצנו. ומדקדים דהול"ל צדקתו או חסידותו החריבה וכו' אבל מה ענין ענותנותו להבא, וי"ל בהסבר הענין, דמי שאינו להוט כלל אחר כבוד אין לו השגה ותפיסה דיתכן שאדם חשוב אפילו אם כגובה ארוים גבוה יתרגו ויתקצף בשביל שלא נתנו לו כבוד, דהרי הכבוד הוא הכל בעיניו וכמה נחשב הוא ששכבילו ישאף האדם לקחת נקמה.

והנה רבי זכריה בן אבקולס שלא הניח להקריב את חבול מום שלא יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מוכח, לכאורה איך לא עלה לבו לחשוש שהקיסר ישלח בהם חצי נקמתו על שפגמו בכבודו, וצ"ל כמו שכתב בחדושי מהר"ע"ץ דהיה סבור שלא יקפיד הקיסר על כבודו מאחר שכונתם היתה להרבות כבוד שמים, ולא למרוד במלכות, אבל זה מתוך ענוותנותו שחשב כן, כי אלמלי לא היה עניו כ"כ היה יודע שאפי' בלאו מרידה תבער בו חמתו בעבור הכבוד עצמו שנמנע ממנו, ותמצא שעותנותו היתה בעוכריו. (ס' עיון מנחם).

8. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיז - מסכת גיטין

והיינו דא"ר אלעזר בשוט לשון תחבא בחרחורי לשון תחבא: והיינו דאמר וכו'. קבע זה כאן, כלומר שעל ידי לשון הרע נחרבו כל שלשתן. והנה תראה כי תחלת הגזירה שנגזר חורבן בית אלקינו היה ע"י חטא הלשון הוא חטא המרגלים שהוציאו דבת הארץ, ועתה על ידי לשון הרע נפרע מהם. ויש לך לדעת, כי בדבר זה שאמר בשוט לשון תחבא, גלה לך דבר נפלא מאוד, שלא היה ראוי לצאת לפעל חורבן בית אלקינו כי אם על ידי הלשון, כי אין לך מחריב ומשחית רק הלשון, כי הלשון שהוא אל הנפש המדברת אשר הוא שכלי הוא מחריב ב"ה שהוא קדוש, לכך א"י הקדושה חרב בשביל לשון הרע, וכן ב"ה שהוא קודש היה פועל בהם הלשון, כי הדבור אל האדם שהוא שכלי, לכך על ידי זה חרב הבית ואין כאן מקום זה ונתבאר בערכין (ט"ו, א') דבר זה ועוד בשאר מקום:

גיטין נו-נז

ADDITIONS TO KAMTZA

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

שם שדא גירא למזרח. בדק ועשה הקסם בגירא, ולא בדבר אחר, מן השמים היה כך להורות כי חטאתם היה לשון הרע שנמשל לחץ...

2. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

שם לארבע רוחות אתא נפל בירושלם. פירוש לתשלום ארבע רוחות, שהם דרום וצפון. ונראה דהיתה נפילת הגירא בירושלים מדרך נס נגד הטבע, כי הוא עשה זה בדרך קסם, לידע אם רצון השם יתברך בכך, ואם יפול כפי טבעו ודרכו מה הועיל בזה לכן עשה מקום המטרה מן הצד הלאה מירושלם, כזה (ציור):

3. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

שם אמרי להו רבנן לא מסתייעא מלתא. נ"ל בס"ד הכונה שהיו בוטחים בעסק התורה, שהיה הרבה באותו הדור, וסמכו בזה על דבורו של יצחק אבינו ע"ה, שאמר הקול קול יעקב[בראשית כ"ז כ"ב], כשהקול קול יעקב, אז אין הידים ידי עשן, ולכן גם עתה שמצוי בהון תורה, לא יוכלו בני עשו לשלוט, ואמרו להם רבנן עתה דבור זה לא מסתייעא התיא מילתא דיצחק אבינו ע"ה. יען דאף על פי שהקול קול יעקב, כיון דאיכא לשון הרע, שהוא חטא בלשון, לא יועיל לימוד התורה שהוא בלשון, לבטל ידים של עשו:

4. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף נ"א

שם אמר ליה טובתם דרוש רעתם אל תדרוש, פירוש מיעצו לפתותם, ע"י שיעשה להם חירות, ובהו יהיו נכשלים בעינות הרבה, מה שאין כן אם ירע להם לא יוכל להם להעבירם על דת, ובחר בלשון זה, כי למפרע נקרא כך, תדרוש אל רעתם דרוש טובתם, כלומר אם תרצה לדרוש את רעתם, תדרוש אל טובתם, ובהו יהיו נכשלים ויפלו בידיך. ומה שאמר כל הנוגע בהם כאלו נוגע בבבת עינו, כי אדום קליפתם חזיר, בסוד יכרסמנה חזיר מיער [תהלים פ' י"ד] וכתב מגלה עמוקות ז"ל הרוצה להמית חזיר יסמא את עינו, ונמצא חיות אדום הוא תלוי בעינים:

5. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קיא - מסכת גיטין

כמה גדול הבושה. אע"ג דודאי חרב הבית על ידי שאר חטאים, כמו שאמרו בפרק קמא דיומא (ט' א') מקדש שני אמאי אחרוב וכו', ואם כן למה הוצרך לומר גדולה בושה וכו'. אבל פירוש זה כאן בא לומר אם ישראל חטאו היה ראוי שיביא השם יתברך שאר מכות, אבל להחריב בית המקדש שהוא משכן שכינתו למה חרב כי זה הוא אל השם יתברך, ועל זה אמר גדולה בושה, כי הבושה הוא אל צלם אלקים וכמו שפירשנו במסכת ב"מ בפרק הזהב (נ"ט, א') אצל המלכין פני [חבירו] אין לו חלק לעולם הבא, ובמסכת אבות (פ"ג ט"ו) ג"כ, ונקרא הצלם שהוא צלם אלקים כמו שיקרא בית המקדש בית אלקינו, והאדם בשביל צלם אלקים שהוא עליו יש [לו] כח ענין אלקי מאוד, ולכך המלכין פני חבירו אין לו חלק לעולם הבא, כי עולם הבא הוא ענין אלקי ואינו עולם גשמי לכך אין לו חלק לעולם הבא, לכך אמר גדולה בושה שבשביל הבושה שהוא מלכין פניו ומבטל ומבזה צלם האלקי זה לכך שרף השם יתברך ג"כ בית אלקינו שהוא קדוש אלקי ג"כ וענין אחד הוא לגמרי והבן הדברים האלו:

6. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נז/ב

והיינו דאמר רבי אלעזר בשוט לשון תחבא בחירחורי לשון תחבא

7. רש"י גיטין דף נז/ב

והיינו דאמר רבי אלעזר - הא דאמרין לעיל שעל ידי לשון הרע חרב הבית ונהרגו כמה רבבות: